

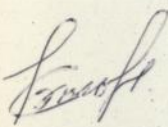
Міністерство сільського господарства і продовольства України

2 Львівський державний сільськогосподарський інститут

На правах рукопису

КОТЬКО Наталя Михайлівна

**СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРА
В УМОВАХ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ**

Спеціальність 08.07.02. -

Економіка сільського господарства і АПК

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Львів - 1996

46 35,360

00754250 (N)

Робота виконана у відділі економіки і організації сільськогосподарського виробництва Інституту землеробства і тваринництва західного регіону УААН протягом 1992-1995 років.

Науковий керівник:

доктор економічних наук,
професор, академік УААН
Тринько Р.І.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор,
академік АН Вищої школи
Михасюк І.Р.

кандидат економічних наук, доцент
Біттер О.А.

Провідна організація:

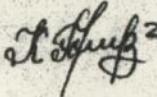
Інститут регіональних досліджень
НАН України

Захист дисертації відбудеться " 16 " вересня 1996 р.
о 13⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої Ради К.04.16.01 з захисту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук у Львівському державному сільськогосподарському інституті за адресою: 292040 м. Дубляни Жовківського району Львівської області.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотечі Львівського державного сільськогосподарського інституту.

Автореферат розісланий " 9 " серпня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої Ради,
кандидат економічних наук, доцент

 К.В. Прокопишак

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми. Прагнення до утвердження незалежності України і розбудови національної економіки залишаються не реалізованими, якщо фундамент для цього не буде закладено працею вільного селянина-господаря. Це вимагає переосмислення соціально-економічної суті трудового потенціалу аграрного сектора, трактування якої вже недостатнє виходячи тільки із визначення поняття "трудові ресурси", що адекватно відображається відповідними обліково-статистичними показниками.

Реформування земельних і майнових відносин власності покликано докорінно змінити сутнісні аспекти процесу аграрного виробництва, який не зводиться до принципу "виробництво заради виробництва", а орієнтуватиметься на умови і потреби ринку і вимагатиме еквівалентного обміну своєї "пропозиції" на вартість фонду життєвих благ селянина. Таким чином змінюється зміст і мета аграрної праці, принципово іншого характеру набуває мотивація до неї. Акценти розподільчих відносин зміщуються з трудового принципу на майновий, що зумовить нові засади формування трудового потенціалу аграрного сектора.

Під впливом реформування відносин власності відбуватиметься процес скорочення чисельності зайнятих в сільському господарстві, що матиме доволі неоднозначний і суперечливий вплив як на формування його трудового потенціалу, так і на якісні параметри останнього.

Складною є демографічна ситуація в сільській місцевості, де скорочення природного приросту дедалі загрозливіше набуває характеру депопуляції. Сучасні ж демографічні процеси, безумовно, акумулюватимуться і результатом своєрідної соціально-демографічної "ланцюгової реакції" стане суттєве звуження демографічної бази для відтворення трудового потенціалу аграрного сектора.

Хід і тривалість економічної реформи в сільському господарстві визначатиметься, зокрема, і процесом становлення ринку аграрної праці. Можливість виконання останнім функції інформування про пропорційність аграрного виробництва в сучасній кризовій ситуації надто обмежена. На даному етапі перехідного періоду важливим є аналіз і прогнозування чинників, які впливатимуть на формування кон'юнктури ринку аграрної праці.

Викладені міркування свідчать, що тема дисертаційної роботи є актуальна як з наукової, так і практичної точки зору.

1.2. Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є проведення аналізу впливу сучасних соціально-економічних і демографічних процесів

на характер формування трудового потенціалу аграрного сектора та обґрунтування на цій основі засад його ефективного функціонування в умовах становлення багатокладності в сільському господарстві.

Відповідно до цієї мети в дисертаційній роботі поставлені і вирішувалися наступні завдання:

- уточнення кола теоретичних питань, що стосуються соціально-економічної суті трудового потенціалу аграрного сектора та його якісної і кількісної оцінки;

- дослідження впливу процесів реформування відносин власності в сільському господарстві на зміну засад формування і використання трудового потенціалу аграрного сектора;

- визначення демографічних факторів, які впливають на розміри, склад і структуру трудового потенціалу аграрного сектора;

- здійснення аналізу особливостей впливу чинників, які визначають формування кон'юнктури ринку аграрної праці в умовах сучасного соціально-економічного становища на селі;

- обґрунтування засад ефективного функціонування трудового потенціалу аграрного сектора при становленні багатокладності в сільському господарстві.

1.3. Предмет дослідження. Предметом дослідження є сукупність економічних і соціально-демографічних процесів, що визначають формування і використання трудового потенціалу аграрного сектора в умовах становлення багатокладності в сільському господарстві.

1.4. Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є сільське населення і трудовий потенціал аграрного сектора Львівської області. Поглиблені спеціальні дослідження велися на матеріалах Городоцького, Золочівського і Сокальського районів лісостенової зони області, а також сільських населених пунктів і агроформувань, що розташовані на їх території.

1.5. Методологія і методика дослідження. Методологічною основою дослідження є прийняті Верховною Радою та урядом України нормативно-правові та господарські документи, ухвали Львівської обласної Ради народних депутатів стосовно економічної реформи в аграрному секторі, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з досліджуваної проблематики.

У процесі роботи застосовувалися такі методи дослідження: економіко-статистичний (вибіркове спостереження, кореляційний аналіз, аналітичні групування), монографічний, розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний. Вказані методи застосовувалися комплексно, що дозволило забезпечити достовірність одержаних результатів.

Джерелами інформації для дисертаційного дослідження були дані державної статистичної звітності, матеріали Управління сільського господарства і продовольства, Львівського філіалу інституту землеустрою, Управління земельних ресурсів, Центру приватизації в АПК, служб зайнятості, дані річних звітів сільськогосподарських підприємств, нормативні та довідкові матеріали, вибіркові дослідження і спостереження автора та спеціальна література.

1.6. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в тому, що:

- обгрунтовано необхідність виділення в теоретичному аспекті трудового потенціалу аграрного сектора в окремий об'єкт дослідження;

- уточнено і поглиблено категорійний апарат, що знайшло відображення у запропонованих нових теоретичних положеннях щодо визначення соціально-економічної суті та складових структури цієї категорії;

- обгрунтовано необхідність зміни сучасних підходів до кількісної оцінки емпіричних характеристик трудового потенціалу аграрного сектора, тенденцій демографічного розвитку та здійснення демографічної політики;

- за результатами соціологічного опитування вивчено: розуміння і рівень схвалення аграрними працівниками суті здійснюваної аграрної реформи, а також їх відношення до становлення і перспектив фермерства, умови, забезпечення яких визначатиме орієнтацію випускників сільських шкіл на ринок аграрної праці;

- визначено особливості формування потенційної трудової мобільності в умовах розвитку нових форм власності та господарювання;

- на основі всебічного аналізу процесів реформування земельних і майнових відносин власності та становлення на цій основі нових організаційних форм в сільському господарстві запропоновано доцільні зміни засад формування і використання трудового потенціалу аграрного сектора.

1.7. На захист виноситися:

- теоретичні положення, що стосуються соціально-економічної суті трудового потенціалу аграрного сектора;

- обгрунтування перспектив формування трудового потенціалу аграрного сектора в контексті соціально-економічних перетворень відносин власності в сільському господарстві і сучасної демографічної ситуації на селі;

- пропозиції щодо якісних і кількісних змін засад формування трудового потенціалу аграрного сектора.

1.8. Практична цінність роботи полягає в тому, що на основі результатів аналізу підходів до формування трудового потенціалу аграрного сектора в контексті становлення нових форм господарювання, панування майна, приватизації землі, розроблено практичні пропозиції для державних органів, Центру приватизації в АПК, обласного Управління статистики.

Результати досліджень можуть бути використані фахівцями, що займаються проблемами трудових ресурсів села, в практичній роботі при обґрунтуванні регіональної програми зайнятості сільського населення, підготовки та перепідготовки кадрів.

1.9. Апробація роботи і публікації. Основні положення дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на засіданнях Вченої ради Інституту землеробства і тваринництва західного регіону УААН, доповідались на науково-практичній конференції "Економічні і соціальні проблеми розвитку українського села", ЛДСГІ, 1993 рік. Результати досліджень опубліковані в 4 наукових працях загальним обсягом 0,84 друкованого аркуша.

1.10. Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох частин, висновків і пропозицій, списку використаної літератури, трьох додатків. Робота викладена на 175 сторінках машинописного тексту, містить 29 таблиць, 3 рисунки.

2.0. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, ступінь вивченості проблеми, визначена мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження, викладена наукова новизна та практична цінність роботи, сформульовано положення, які виносяться на захист.

У першій частині роботи "Трудовий потенціал аграрного сектора" викладено теоретичні аспекти соціально-економічної суті трудового потенціалу аграрного сектора, розглядаються тенденції і характер зміни кількісних показників об'єкту дослідження і його якісних параметрів, з акцентуванням уваги на найсуттєвіших чинниках, які їх зумовили.

На основі критичного аналізу вітчизняних і зарубіжних джерел, які стосуються даної проблеми, висвітлено підходи до трактування суті і структури трудового потенціалу. Необхідність виділення трудового потенціалу аграрного сектора в окремий об'єкт дослідження обґрунтовується виходячи із особливостей продуктивних сил, а в сучасних умовах, і специфіки мотивації сільськогосподарської діяльності.

Пропонується наступне визначення соціально-економічної суті трудового потенціалу аграрного сектора, як сукупності емпіричних характеристик і теоретичних якостей населення, реалізація якої забезпечує

виробництво суспільно-необхідної кількості сільськогосподарської продукції. Регулятором обсягу, структури, і якісних параметрів останньої виступає ринок. Емпіричними названо характеристики, які адекватно відображаються обліково-статистичними показниками - кількісні і якісні оцінки трудових ресурсів. До теоретичних - віднесено властивості соціального плану, про які можна робити висновок лише на основі їх прояву (працездатність, трудова активність, мотивація до праці).

У запропонованому методологічному підході сільськогосподарська продукція виступатиме своєрідним індикатором, через який діятимуть економічні важелі ринку для регулювання емпіричних характеристик носіїв робочої сили в залежності від запасів потенції теоретичних якостей в умовах даної технологічної та технічної оснащеності.

При аналізі емпіричних характеристик трудового потенціалу аграрного сектора акцентується увага на тому, що фактором, який визначатиме динамізм перерозподілу зайнятих між сільським господарством та іншими галузями народного господарства є власність на земельний і майновий паї. З огляду на сучасну економічну ситуацію, на найближчі два-три роки прогнозується стабілізація чисельності зайнятих в аграрному секторі.

В роботі проведено дослідження характеру структурних змін в різних категоріях зайнятих. За період між відносно благополучним для сільського господарства 1989 роком і охопленими глибокою економічною кризою 1993-1994 рр. в аграрному секторі області відбулося зменшення абсолютних і відносних показників чисельності сезонних і тимчасових працівників, а також працівників підсобних підприємств. За окреслений період в структурі трудового потенціалу агроформувань зросла питома вага керівників і службовців. Зокрема, здійснений нами розрахунок показника адміністративного навантаження свідчить: якщо в 1989 році на 100 зайнятих в сільському господарстві припадало 2 керівники, 5 спеціалістів і 2 службовці, то в 1993-1994 рр. - 3 керівники, 5 спеціалістів і 3 службовці. При цьому, тільки 10,4% з опитаних нами аграрних працівників вважають, що є зміни на краще, тоді як 32,1% респондентів стверджують, що в організації праці і господарській діяльності їхнього підприємства не відбулося жодних змін, 57,5% - що все погіршилося. Ставиться питання про необхідність проведення семінарів, диспутів, "круглих столів", ділових ігор, що сприятиме як формуванню нового покоління управлінців-менеджерів, так і репрезентації останніми конкурентного середовища для теперішніх керівників колективних агроформувань.

Доволі несприятливою є вікова структура зайнятих в сільському господарстві. Так, в обстежених господарствах лісостепової зони області серед працівників рослинництва пересічно кожний шостий-сьомий чоловік і п'ята-шоста жінка є передпенсійного віку, середній вік доярок становить 46-48 років. Результати соціологічного опитування випускників сільських шкіл показали, що 43,4% респондентів бачать реальні можливості реалізації власних життєвих цілей, нахилів і здібностей у сільськогосподарській сфері праці. З них 12,3% мають наміри працювати в ній постійно, 31,1% - деякий час. Проте, можливості для залучення молоді в сільське господарство будуть, на нашу думку, суттєво звужені, оскільки спрацьовуватиме своєрідний ефект "корпоративного егоїзму". Найбільш вірогідно, що в цьому випадку зайнятість в аграрному секторі носитиме "династійний" характер.

У другій частині "Роль трудового потенціалу у збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції" аналізується вплив на рівень розвитку сільського господарства та характер прояву в результативності цієї галузі трудових ресурсного фактора в його поєднанні з матеріально-технічними, технологічними і організаційно-економічними чинниками процесу аграрного виробництва.

В проведених дослідженнях вивчено роль продуктивності праці в процесі розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва. Методом аналітичних групувань виявлено пряму залежність між показником виробленої на одного середньорічного працівника валової продукції сільського господарства та рівнем фондо- і енергоозброєності праці. Однак, можливості для нарощування агроформуваннями матеріально-технічної бази і впровадження в сільське господарство досягнень науково технічного прогресу в сучасних кризових умовах є обмежені. Так, здійсненою диференціацією колективних господарств лісостепової зони за питомою вагою коштів, призначених до видачі по праці, в одержаному валовому доході, виявлено, що чим гірше працює підприємство, тим вищу долю коштів змушене перераховувати у фонд заробітної плати і тим самим звужувати можливості для розширеного відтворення.

Перспектива нарощування обсягів аграрного виробництва, в значній мірі, залежить від умов, які б сприяли можливості реалізації кваліфікаційного рівня спеціалістів. Його вплив на результативність сільськогосподарського виробництва в умовах існуючого фінансового становища агроформувань, морального і фізичного старіння основних виробничих фондів, значно знівельовано. Адже, при відсутності у суб'єктів

господарської діяльності коштів на придбання техніки, добрив, кормів, навіть найдосконаліше продумана схема сівозмін чи оптимізований за всіма параметрами раціон годівлі тварин, вирішального впливу на кінцеві результати виробництва сільськогосподарської продукції не матимуть. При висвітленні даної проблеми акцентується увага на тому, що при збереженні сучасних тенденцій в розвитку економіки, вже в найближчі два-три роки кваліфікаційний потенціал спеціалістів може бути в значній мірі втрачений. Такий стан ставить нові вимоги перед системою перепідготовки кадрів. Ознайомлення з новітніми досягненнями в галузі сільськогосподарського виробництва в поєднанні з тестуванням, атестацією дадуть змогу сповільнити процес зниження кваліфікаційного рівня спеціалістів.

В реферованій роботі обгрунтовується необхідність забезпечення, в ході організаційно-економічних перетворень, реальної "персоніфікації" особистої економічної відповідальності кожного працівника, а також високого рівня динамізму зміни суб'єктів "первинного розподілу" права на земельну власність. "Фіксування" здійсненого паювання землі може, за нашими підрахунками, привести до того, що вже в найближчі 5-8 років право на володіння близько трьома четвертими земельних паїв перебуватиме в осіб передпенсійного чи пенсійного віку, а також спадкоємців. Щоб уникнути такого ходу розвитку подій, а також для забезпечення в перспективі можливостей для акумулювання Сертифікатів, необхідно в правову базу здійснюваного реформування земельних відносин власності закласти положення про максимально можливий термін здачі в оренду успадкованого права на середню земельну частку. Потребує невідкладного вирішення і проблема правового регулювання відносин між колективними господарствами та працюючими і непрацюючими власниками земельних паїв. В роботі сформульовано виклад доцільних змін, які необхідно внести в нормативно правове забезпечення земельної реформи з метою максимального нівелювання можливих негативних наслідків обраної методології паювання.

Значну увагу в роботі приділено дослідженням місця приватного сегменту аграрного сектора в організаційно-економічних перетвореннях та його ролі в зростанні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Акцентується увага на тому, що оскільки становлення і розвиток ОПГН було свосереднім господарським феноменом, породженням адміністративною системою, то принципово інша система економічних відносин, зумовлює необхідність зміни змісту і характеру діяльності підсобного сектора.

На основі аналізу формування нових земельних відносин власності в сільському господарстві, показників виробничої діяльності ферм-фрив, а

також узагальнення результатів соціологічного опитування, викладено соціально-економічні аспекти становлення та вірогідні перспективи розвитку фермерського укладу. Зокрема, аналіз відповідей аграрних працівників показав, що до ведення фермерського господарства психологічно, в тій чи іншій мірі, готові 59,6% опитаних. Найреальнішим резервом росту чисельності фермерського укладу можна вважати 35,8% опитаних серед колгоспників і робітників і 34,1% - спеціалістів і службовців, які готові стати фермерами при забезпеченні їм відповідних умов. Вікова структура цієї категорії працюючих у розрізі соціально-професійних груп неоднорідна (таблиця 1).

Таблиця 1.

Вікова структура респондентів, бажаючих стати фермерами при забезпеченні їм умов для господарської діяльності (в % опитаних)

Категорії працюючих	Всього, %	Вікові групи респондентів			
		до 30-и років	30-40 років	41-50 років	51 рік і старші
Колгоспники і робітники	100,0	22,9	28,6	44,2	4,3
Спеціалісти і службовці	100,0	32,1	35,7	28,6	3,6

Соціологічне опитування випускників сільських шкіл показало, що робити серйозну ставку на участь молоді в фермерстві не варто. Бажання пов'язати своє майбутнє з цим укладом виявило менше 2% респондентів, кожний десятий з яких вважає, що фермери байдуже ставляться до землі, а ними керує бажання отримувати високі доходи.

В третій частині "Перспективи формування трудового потенціалу аграрного сектора" аналізуються соціально-демографічні і організаційно-економічні чинники, характер яких в майбутньому зумовлюватиме засади формування трудового потенціалу аграрного сектора.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дало підставу стверджувати, що соціально-демографічними факторами, які визначатимуть перспективи формування трудового потенціалу аграрного сектора і впливатимуть на його розміри, склад і структуру є: зниження абсолютних і відносних показників чисельності сільського населення, зниження питомої

ваги молоді до 30-и років, зменшення частки дітей і зростання долі осіб похилого віку. На основі статистичних характеристик динаміки - середнього абсолютного приросту, середнього темпу росту і приросту населення здійснено прогноз чисельності сільського населення в досліджуваних районах лісостепової зони і Львівській області станом на 1.01.1999 року (таблиця 2).

Становлення нових виробничих відносин на селі в роботі розглядається в двох аспектах: які зміни в економічному аграрному розвитку зумовлюватиме цей процес і який еventуальний вплив цих змін на перспективи формування трудового потенціалу. Наявність нових аграрних відносин повинна проявитися, передусім, в зацікавленості працівників у зростанні ефективності виробництва як джерела для приросту і нагромадження їх власності (майнового паю). Акцентується увага на тому, що, при існуючому співвідношенні окремих вікових категорій пайовиків, через 5-8 років можна очікувати зосередження понад 90% пропайованого майна в осіб передпенсійного та пенсійного віку з поступовим зростанням чисельності працівників без власності. Поскілки, в добровільних товариствах, кооперативах чи інших об'єднаннях вільних пайовиків фонд заробітної плати повністю залежатиме від прибутковості колективу, без будь-якого фіксованого її рівня, то працюючі, цілком закономірно, будуть зацікавлені в зростанні заробітної плати при постійних претензіях непрацюючих пайовиків. Спроба їх розв'язання адміністративним встановленням нормативу відрахувань в дивідендний фонд може стати спонукальним мотивом для виходу з колективу найбільш дієздатної частини працюючих. Крім того, орієнтація на високу заробітну плату, без одночасної націленості на доходи від власності, зумовлюватиме економічну поведінку притаманну найманим працівникам, а не реальним господарям. Це, в свою чергу, сповільнюватиме формування нових виробничих відносин і, в кінцевому підсумку, визначатиме неефективний рівень зайнятості.

Дедалі очевиднішою стає проблема неоднозначності оцінки чисельності зайнятих в аграрному секторі. Оскільки, з однієї сторони очевидно надлишкова чисельність зайнятих в сільському господарстві досліджуваного регіону є вмотивована зниженням фондо- і енергоозброєності праці, з іншої, саме можливість (а часто і необхідність) естенсивного використання трудового потенціалу не спонукає

Таблиця 2

Прогноз
чисельності сільського населення в досліджуваних районах лісостепової зони
Львівської області(на початок року), чол.

Адміністративні райони	Одиниці виміру	Роки					
		1959	1970	1979	1989	1994	1999(прогноз)
Городоцький	чол.	64130	61052	59168	54263	51735	49765
	%	100,0	95,2	92,3	84,6	80,7	77,6
Золочівський	чол.	65291	62733	56998	50265	47638	44327
	%	100,0	96,1	87,3	77,0	73,0	67,9
Сокальський	чол.	70423	74507	69907	64593	62732	59683
	%	100,0	105,8	99,3	91,7	89,1	84,8
Львівська обл.	чол.	1290090	1280219	1210092	1117161	1083523	1031367
	%	100,0	99,2	93,8	86,6	84,0	80,0

агроформування до пошуку шляхів нарощування матеріально-технічної бази.

Паювання майна і землі в умовах стагнації національної економіки зумовило своєрідну "консервацію" екстенсивного характеру використання трудового потенціалу аграрного сектора. Саме цей аспект трудових ресурсів фактора, на наш погляд, в значній мірі сповільнює процес трансформації сучасних, в більшості випадків лише перейменованих, із збереженням "колгоспної" суті, агроформувань в по-справжньому господарськи-мобільні і ефективні організаційні форми з принципово новими виробничими відносинами. Забезпечення динамізму даному процесові вимагає нових підходів до формування трудового потенціалу.

Суть змін, як ми вважаємо, повинна полягати в наданні в аспекті зайнятості підсобному господарству "статусу партнерства" для суспільного сегменту аграрного сектора. Для забезпечення можливості практичного здійснення запропонованого варіанту нами розроблено відповідне "Положення про вихід працівників з колективного сільськогосподарського підприємства з належною їм середньою земельною часткою із збереженням статусу співвласників майна". Прирівнювання прав і обов'язків пайовика, за умови його виходу з агроформування з вилученням земельного паю, до аналогічних, які мають фермери, без обов'язково негайного надання статусу фермера стане, на наш погляд, тим "катализатором", який мобілізує селянина до активної економічної поведінки.

Провідною ідеєю роботи є теза про те, що безперспективним є заклик селянина до економічної і соціальної активності в умовах, коли від нього практично мало що залежить. Йому треба не на словах, а реально дати можливість господарювати. І тільки тоді селянин займе чільне місце годувальника в багатій державі, якою Україна безперечно стане.

Усебічний аналіз стану та тенденцій розвитку трудового потенціалу в поєднанні з агропромисловістю дає підстави зробити наступні висновки та пропозиції.

ВИСНОВКИ

1. Факторний аналіз змін, обсягів виробництва валової продукції сільського господарства виявив, що зменшення даного показника в суспільному сегменті аграрного сектора відбулося, головним чином, за рахунок зниження продуктивності праці.

2. Аналіз можливих перспектив розвитку різних колективних організаційних форм показав, зокрема, недоцільність невиваженого адміністративного "вплітання" акціонерних відносин власності в аграрні

відносини. Акціонерна форма власності в сільському господарстві зможе виправдати себе тільки у випадку еволюційного розвитку при відповідному рівні виробничих відносин.

3. При умові послідовного практичного втілення ідей, покладених в основу реформування, найбільш вірогідним є переважний, серед колективних форм, розвиток сільськогосподарських Товариств. Можна очікувати на ініціювання створення такого типу агроформувань, передусім, керівниками і спеціалістами існуючих в даний час підприємств.

4. Процеси відтворення сільського населення з ознаками депопуляції вимагають нових підходів до здійснення демографічної політики держави. Зокрема, при більш зваженому і диференційованому розподілі грошової допомоги для утримання дітей, від 5 до 7% молодих сімей можна позбавити державної підтримки з перерозподілом коштів, отримуваних ними, для сімей, які цього потребують в значно більшій мірі.

5. Навіть за умови активної пронаталістичної політики держави кардинальних змін демографічного розвитку, в аспекті зростання народжуваності, не відбудеться. Можлива лише незначна активізація порівняно з кризовим періодом.

6. Визначальними факторами, які впливатимуть на становлення ринку аграрної праці є організаційно-економічні (реформування відносин власності, розвиток нових організаційних форм, банкрутство сільськогосподарських підприємств) і соціально-економічні (система підготовки і перепідготовки кадрів, мобільність населення).

7. В сучасних умовах нових підходів вимагає проблема трудової міграції. В цьому плані необхідним є правове забезпечення регулювання на державному рівні потоків зовнішньої трудової міграції.

ПРОПОЗИЦІЇ

1. Встановити максимально можливий термін здачі в оренду (доцільно 5 років) успадкованого права на земельний пай.

2. Забезпечити відповідну нормативно-правову базу, на основі якої було б можливим прирівнювання прав і обов'язків пайовика, за умови його виходу з агроформування з середньою земельною часткою, до аналогічних, якими користуються фермери, без обов'язкової вимоги формального надання йому статусу фермера.

3. Службам зайнятості населення надати повноваження координатора процесів сезонної трудової міграції шляхом збору інформації про наявний

обсяг робіт в сільськогосподарських підприємствах трудонедостатніх регіонів України з повним правовим і соціальним захистом мігрантів.

4. В практику статистичного обліку пропонується запровадити "Додаток до Форми 9-С" і шляхом періодичного обстеження одержувати достовірні дані про чисельність сільського населення, зайнятого в ОПГН.

З теми дисертації опубліковано роботи:

1. Кількісна і якісна оцінка трудового потенціалу аграрного сектора в умовах переходу до ринкових відносин // Економічні і соціальні проблеми розвитку Українського села: Тези. доп. наук.-практ. конф. - Львів, 1993.- С.227-228. 0,04 д. а.
2. Формування трудового потенціалу аграрного сектора за умов демографічної кризи // Вісник аграрної науки.- 1994.-№5.-С.3-7. (у співавторстві), 0,3 д. а., в т.ч. автора 0,2 д. а.
3. Деякі питання організаційно -економічного реформування колективних господарств Львівщини // Проблеми розвитку агропромислового комплексу західного регіону.- Зб. наук. праць.-Львів, 1995.-С.127-129, 0,13 д. а.
4. Роль особистих підсобних господарств у ході аграрної реформи. Інформ. листок ЦНТІ.- №4-95 (у співавторстві), 0,37 д. а., в т.ч. автора 0,15 д. а.

SUMMARY

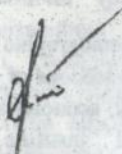
Kot'ko N.M. Socialy-demographic factors of labour potential formation of agrarian sector at the conditions of different forms of property. Ph.D.Thesis on specialized field 08.07.02, economics of agriculture and agro-industrial complex, L'viv State Agricultural Institute, Dubljany, 1996. Theoretical and applied aspects of investigation of the influence of contemporary socialy-economic and demographic processes on the formation of the character of labour potential of agrarian sector at the conditions of formation of multistage structure in agriculture are defended. Categorian apparatus is refined and extended, labour potential of agrarian sector is proposed and the structure of a given category is realized. Expedient changes of the basis of labour potential formation of agrarian sector are proved.

АННОТАЦИЯ

Котько Н.М. Социально-демографические факторы формирования трудового потенциала аграрного сектора в условиях различных форм собственности. Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02, экономика сельского хозяйства и АПК, Львовский государственный сельскохозяйственный институт, Львов, 1996 г. Защищаются теоретические и прикладные аспекты исследования влияния современных социально-экономических и демографических процессов на характер формирования трудового потенциала аграрного сектора в условиях становления многоукладности в сельском хозяйстве. Уточнено и углублено категорийный аппарат, предложено определение социально-экономической сущности трудового потенциала аграрного сектора и осуществлено структуризацию данной категории. Обосновано целесообразные изменения начал формирования трудового потенциала аграрного сектора.

Ключові слова: трудовий потенціал, аграрний сектор, реформування, багатокладність, відносини власності, мотивація до праці.

Відповідальний за випуск,
доктор економічних наук, професор

М.М. Павлишенко

Підп. до друку 31.07.96 Формат 60×84¹/₁₆ Папір 97гс Друк офсетний
Умовн. друк. арк. Обл. вид. арк. Зам. № 283 Тираж 100

Віддруковано у виробничо-поліграфічному відділі Львівського ЦНТЕІ

AB 35.360